

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

דבר תורה לפרשת וארא

מאת: חיים ברנדס

פרשת השבוע הנה הפרשה השניה בספר שמות וממשיכה את הרצף הסיפורי בו משה אמור להפוך לשליח האל ולמוציא עם העבדים מעבדות לחרות. המשך הפרשה עוסק בשבע מעשר מכות מצרים כאשר שיא סיפור היציאה הנו בפרשה הבאה פרשת בא אשר בה מסופר על יציאת מצרים. ומכאן מתחילות השאלות והתהיות בפרשה.

ראשית בפרק ז פסוק ז' אנו קוראים

ז ומִשֶׁה, בְּ-שְׁמַיִם שְׁנָה, וְאַחֲרָיו, בְּ-שְׁלֹשׁ וּשְׁמַיִם שְׁנָה--בְּדַבְּרָם, אֶל-פְּרַעֲהוּ.

עולה תהיה כיצד משה בגיל מבוגר כל כך כאשר ציון גילו הקודם מראה על בחרות בפרק ב' פסוק י"א

וַיַּגְדַּל הַיֶּלֶד, וַתִּבְאֶהוּ לְבַת-פְּרַעֲהוּ, וַיְהִי-לָהּ, לְבֵן; וַתִּקְרָא שְׁמוֹ, מֹשֶׁה, וַתֹּאמֶר, כִּי מִן-הַמַּיִם מִשִּׁיתָהוּ.

ובפעם השניה בפסוק יא' שנאמר

וַיְהִי בַּמַּיִם הָהֵם, וַיַּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אֶחָיו, וַיֹּרָא, בְּסַבְּלָתָם; וַיֹּרָא אִישׁ מִצְרִי, מִכֹּה אִישׁ-עֲבָרֵי מֵאֶחָיו.

אומר על זה רש"י

והלא כבר כתיב ויגדל הילד אמר רבי יהודה בר"א הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו

והרמב"ן אומר על כך לפסוק הראשון ויגדל הילד שגדל עד שלא היה צריך לגמלה ובפסוק השני ויגדל ויהי לאיש דעת. כך או כך חסרים אנו מספר עשרות שנים בחיי משה והכשרתו לתפקידיו הציבוריים. ספר הישר ומדרשים מספרים על כי משה מלך בתקופה זו בארץ כוש.

אך עד כה עסקנו בשאלות גילו, הקושיה הבאה שעומדת לפנינו הנה ניסיונותיו של משה להתחמק משליחותו והעקשנות האלוהית לממש את בחירתו.

כבר במעמד הסנה הבווער באש מנסה האל למנותו לשליח ומשה מנסה להתחמק שנאמר שמות פרק ג'

י וַעֲתָה לָכֵה, וְאַשְׁלַחְךָ אֶל-פְּרַעֲהוּ; וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרָיִם. יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, אֶל-הָאֱלֹהִים, מִי אֲנִי, כִּי אֵלַךְ אֶל-פְּרַעֲהוּ; וְכִי אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרָיִם.

ורש"י אומר

- מי אנכי - מה אני חשוב לדבר עם המלכים
 - וכי אוציא את בני ישראל - ואף אם חשוב אני מה זכו ישראל שתעשה להם
- נס ואוציאם ממצרים

ומגיעים אנו לפרשתנו הפותחת במילים פרק ו'

ב וַיַּדְבֵּר אֱלֹהִים, אֶל-מֹשֶׁה; וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אֲנִי יְהוָה

ורש"י אומר

- וידבר אלהים אל משה - דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

○ **ויאמר אליו אני ה'** - נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני, ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים, ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן ליפרע כשהוא אומר אצל עונש כגון וחללת את שם אלהיך אני ה' וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' נאמן ליתן שכר

ושוב מוצאים אנו את משה מתחנן על נפשו פרק ו'

יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה, לְפָנָי יְהוָה לֵאמֹר: הֵן בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, לֹא-שָׁמְעוּ אֵלַי, וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרָעָה, וְאֲנִי עֹרֵל שְׁפָתַיִם.

ואומר הרמב"ן

○ **הן בני ישראל לא שמעו אלי** - כי לא עשית דברי נשמעים להם, ואיך ישמעני פרעה. ועוד, כי אני ערל שפתים ואיני הגון שאדבר לפני מלך גדול. ויתכן לפרש שחשב משה אולי כי מפחיתותו לא שמעו אליו כי הוא ערל שפתים ולא יכין לדבר על לבם דברים טובים דברים נוחים אף כי ידבר לפרעה. וטעם הכתוב הזה, כי מתחלה לא צוה אותו שידבר הוא אל פרעה, רק אמר ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו (לעיל ג יח), והיה אפשר שידברו הזקנים והוא יחריש. והיה בוש מלדבר גם אל העם ואמר לא איש דברים אנכי (שם ד י). והקב"ה השיבו ודבר הוא לך אל העם (שם טז), וכן עשה בבואם מתחלה, כמו שאמר (שם שם ל) וידבר אהרן את כל הדברים האלה אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם. ועתה כאשר נצטוה משה לכן אמור לבני ישראל אני ה', דבר הוא להם בעצמו כאשר צוהו ולא שמעו אליו, וכאשר חזר וצוה אותו לדבר אל פרעה אמר איך אדבר אליו ואני ערל שפתים, והקב"ה צירף אהרן עמו וצוה שניהם אל בני ישראל שידברו להם כל אשר יצוום ואל פרעה להוציאם מארצו. ורש"י פירש על דבר בני ישראל ועל שליחותו של פרעה. ואין צורך

אך כאן מגיע פתרון הבעיה ע"י האל בדרכ מאד מתקדמת ומודרנית ומתאימה לימינו והוא מינויו של הדובר פרק ז' נאמר

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, רְאֵה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה; וְאַהֲרֹן אַחִיךָ, יְהִיָּה נְבִיאֲךָ. ב אֵתָּה תְּדַבֵּר, אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ; וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יְדַבֵּר אֶל-פְּרָעָה, וְשַׁלַּח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ.

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

לאחר שמשה ואהרון יוצאים לדרכם כשליח האל ודוברו עומדת השאלה הנצחית האם האדם הנו כדור משחק בידי האל שיעשה רצונו באם זה רצונו וגם באם אין זה רצונו, אך נחזור לזה בהמשך.

סטייה קצרה בנושא השליחות מלמדת אותנו שזו לא הייתה השליחות הראשונה אשר הוטלה על אהרון כפי שלמדנו בפרק ו'

ו הוא אהרן, ומשה--אשר אמר יהוה, להם, הוציאו את-בני ישראל מארץ מצרים, על-צבאתם. כ הם, המדברים אל-פרעה מלך-מצרים, להוציא את-בני-ישראל, ממצרים; הוא משה, ואהרן.

ונאמר בדף קשר של ישיבת הר ציון אלון שבות בנושא

ה"כלי יקר" מאיר את עינינו, כי שני הפסוקים עוסקים בשתי שליחויות שונות:

"לפי שמצינו שקודם שליחות זה (לפרעה) היה אהרן שלוח אל ישראל להשיבם מדרכיהם הרעים, כדי שיהיו ראויים ליציאה ממצרים, ובאותו שליחות (אל ישראל) היה אהרן העיקר..."

לכן בפסוק הראשון - המדבר על השליחות אל בני ישראל - נזכר שמו תחילה: "הוא אהרן ומשה..."

" אבל בשליחות השניה, שעיקרה אל פרעה, ודאי משה העיקר".

ועל כן בפסוק השני - העוסק בשליחות אל פרעה - הוקדם שמו של משה: " הוא משה ואהרן".
ודומה, שהשוני בשליחויות אלו - יש בו כדי לאפיין את השוני באישיותם של משה ואהרן.

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

משה - הוא מנהיג מסור לעם ישראל, הנושאם "כאשר ישא האומן את היונק", אך עם זאת, גם מסוגל לדבר אל העם בתקיפות, ולא אחת נאלץ להשליט מנהיגותו ביד רמה.

בעת הצורך, יודע משה להסיע את העם מביזת הים על כורחם; כשנחוץ - הוא קוצף; וכשמערערים על מנהיגותו - הוא עומד איתן כנגד קורח ועדתו, ומכריז: "רב לכם בני לוי!"

במשך שנות מנהיגותו, מתגלה משה גם כמי שמסוגל להתיצב מול הקב"ה. עוד בתחילת דרכו הוא מתריס: "שלח נא ביד תשלח" - אי אפשי בשליחותך! גם משקיבל את השליחות, אינו נרתע מלקבול: "ה' - למה הרעותה לעם הזה!? למה זה שלחתני?!"; ומשחטאו בעגל - הוא תובע במפגיע מחילה: "ועתה - אם תשא חטאתם, ואם אין..." לפיכך, הוא המתאים ביותר דוקא לשליחות אל פרעה. רק בכוחו להתיצב לפני שליט לממלכה כה אדירה, ולומר בלא מורא: "כה אמר א-להי העברים...שלח עמי ויעבדוני!"

אהרן, לעומתו - מידה אחרת לו. אהרן אינו גדל כמשה בבית המלוכה. הוא צומח מתוך עם ישראל, ומשכין שלום בינותם: "אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות". כוחו אינו בפיו אלא באהבה לעם ישראל שבבלבו - וראך ושמח בלבו". ואת חושן המשפט - שעליו שמות כל שבטי ישראל - הוא נושא "על לבו לפני ה' תמיד". ככהן - הכל באים אליו וצמאים לתורתו: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו", והוא

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

מקבלם בברכה ובמאור פנים, ומברכם בברכת כהנים:
"יאר ה' פניו אליך...וישם לך שלום".
אין טוב כאהרן ואין מתאים ממנו להשלח אל עם
ישראל, כדי להכשיר הלבבות ליציאה ממצרים ולקבלת
תורה ומצוות בסיני.
עלינו ללמוד ממשה ומאהרן גם יחד, כי אל הגויים
ומלכיהם אמנם ניתן - ולא אחת גם מוכרחים - לדבר
בתקיפות כמשה, אך אל עם ישראל, אחנו ובני עמנו -
רק בדרכו של אהרון, דרך שלום ואהבה.

וכאן אגיע לשאלה הקשה בפרשה זו והיא ואני אקשה
את לב פרעה ההרגשה נבנית בתמונות הבאות ולא
בכדי אדבר בשפת המחזה וסרט הנה שלפנינו תמונות
ידועות מראש ללא אפשרות שינוי או בחירה אשר באות
לשרת את האל ומטרתו ואשתמש כאן בדברו של הרב
עזריאל אריאל על הפסוק

**יסודו של המוסר הוא ההכרה בבחירתו החופשית של
האדם. אם גורם כלשהו - א-להי או טבעי - מאלץ את
האדם לנהוג כך ולא אחרת, אין שום משמעות לציווי
המוסרי, הן ממקור א-להי, והן ממקור אנושי. ודאי אין
שום מקום לעונש על חטא או לגמול חיובי על מעשה
מוסרי, ללא הכרה בכך שלכל אדם ישנה בחירה
חופשית לעשות כך או ההפך.**

לאור זאת, מעלה פרשת השבוע שתי שאלות כבודות

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

משקל. הראשונה, והיותר מפורסמת שבהן, היא שלילת הבחירה מפרעה. הקב"ה נותן לפרעה מכות, ומחזק את לבו כדי שיקבל מכות נוספות. וכבר שאלו רבותינו הראשונים, כלשונו של הראב"ע: "אם השם הקשה את לבו, מה פשעו ומה חטאתו?". אם כן, מהי ההצדקה להעניש את פרעה על חטא שחטא בלי שהיה בידו חופש לבחור אם לחטוא ואם לאו?

לדעת הרמב"ם (הל' תשובה ו, ג), אכן הקב"ה שלל מפרעה את כוח הבחירה: "אפשר שיחטא חטאים רבים, עד שיתן הדין שמונעים ממנו התשובה, הוא שאמר: 'השמן לב העם הזה', וכן הוא אומר: 'ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו, עד לאין מרפא'; לפיכך, 'אחזק את לב פרעה'..." שלילת הבחירה היא חלק מהעונש על החטא. החוטא מגיע למצב שבו החטא "משכפל את עצמו" והוא נענש על הכול.

על כך חולק רב סעדיה גאון (אמונות ודעות ד, ו). לדעתו, אין מצב בו הקב"ה מאלץ את האדם לחטוא ומעניש אותו על כך, ומטרתו של הקב"ה בחיזוק לבו של פרעה - אחרת היתה: "בחיזוק הנפש, בבוא פגע מרעה ומשמועה, שלא יאבד מהם. כמו, 'ואני אקשה את לב פרעה', 'וחיזקתי את לב פרעה'. ונצטרך לחיזוק נפשו שלא יאבד במכות ההם, עד שישלמו לו שאר המכות..."

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

פרעה באמת לא נענש בשל הסירוב. הסירוב הוא שיצר את האפשרות לתת לו את המכות הראויות לו על כל מה שעשה בעבר. אילו היה משחרר את בני ישראל לאחר מכה אחת, היה זה חוסר צדק משווע. עונש כה קל על פשע כה חמור!?

הן תשובתו של הרמב"ם והן תשובתו של רס"ג מעוררות שאלה נוספת: מאחר שהקב"ה החליט לחזק את לבו של פרעה כדי שלא ישמע, לשם מה היה מקום להתרות בו ולהזהיר אותו לפני חלק גדול מן המכות? על כך עונה רס"ג: "כי שליחות הבורא אל הכופרים, אף על פי שהם לא יעשו אותה, המאמינים ושאר בני אדם נוסרו והתבוננו, כמו שבני אדם עד עתה ועד עולם מספרים ענין המבול, ואנשי סדום, ופרעה, והדומה להם". והרי זוהי כוונתו של הקב"ה במכות מצרים - להעביר מסר לכל האנושות, ובעיקר למצרים ולעם ישראל: "ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים... וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים.

כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו, ולמען תספר (אתה, משה ובני ישראל) באוזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתני במצרים, וידעתם כי אני ה'."

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

על כך נוסיף עוד נופך. שיטות רבות יש בחינוך: הסברה, שכנוע, לימוד משותף, דוגמא אישית, הטלת סמכות, מתן פרסים, ואף ענישה. דעות שונות ישנן בין המחנכים באשר לדרך הראויה בכל מצב, ובאשר למקומה הראוי של הענישה. אולם ניתן להסכים על שני דברים: שלפעמים היא נחוצה ומועילה, אולם יעילותה תלויה בפעולות נוספות היוצרות את ההקשר שבו היא מתבצעת.

בין התנאים ההכרחיים לענישה יעילה ניתן לעמוד על שניים, המתקיימים כאן: האחד הוא האזהרה המלווה אותו. "אין עונשין אלא אם כן מזהירין". האזהרה יוצרת את הקשר החד-משמעי בין החטא לבין העונש הבא בעקבותיו, וההסבר הכלול בה מעמיק את המסר. והשני הוא סמיכות האירועים. אזהרת משה את פרעה והכבדת לבו יוצרות חזרה מאולצת על החטא, ואז חשים הכול את הקשר ההדוק שבינו לבין העונש, ואז העונש הרבה יותר אפקטיבי. אולם יש לזכור, כי בסופו של דבר, גם כאשר הקב"ה משתמש בשלילת הבחירה החופשית כחלק מן העונש, מטרתו היא להביא את האדם בעתיד לעשייה מתוך בחירה חופשית שלמה יותר, בחירה המבטאת את היותו אדם הנברא בצלם א-להים.

רואים אנו שהבחירה החופשית שהיא כלל חשוב ביהדות והאפשרות לבחור בן טוב לרע וחופש הבחירה

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

הגורר אחריו את אחריות האדם למעשיו ולתוצאות העולות מהם נשללות מפרעה מלך מצרים ההופך לכדור משחק בידי האל. ומדוע פרעה משולל החופש יהיה אחראי למאורעות שיבואו על עמו

בתשובה לקושי מביא רש"י את דברי חז"ל ממסכת יבמות:
"מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות לתת לב שלם לשוב,
טוב שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם את גבורתי. וכן מדתו של
הקב"ה, מביא פורענות על האומות כדי שישמעו ישראל וייראו".

שני צדדים למטבע

בפירושו, מביא רש"י שתי פנים המובילים לתוצאה אחת. פרעה שחטא נגד הקב"ה ובכך
איבד את הבחירה החופשית שלו, ומצד שני ישראל – אנחנו – שמקבלים מסר חינוכי
משמים.

עד כמה אפשר לחטוא לפני שהבחירה החופשית נגזלת מהאדם?

המדרש בשמות רבה מסביר:

"שהקב"ה מתרה בו באדם בפעם ראשונה שניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן
התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא. אף כך פרעה הרשע כיון ששיגר הקב"ה ה' פעמים
ולא השגיח על דבריו א"ל הקב"ה אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך הריני מוסיף לך
טומאה על טומאתך".

הרמב"ם בהלכות תשובה עושה סדר בעניין ומתרגם את מעשה פרעה להלכה:

".....(נראה) שהקב"ה גוזר על האדם לעשות רעה או טובה, ושאין לבו של אדם מסור לו

להטותו לכל אשר ירצה. והרי אני מבאר עיקר גדול, שממנו תדע פירוש כל אותם

הפסוקים: בזמן שאדם אחד, או אנשי מדינה חוטאים, ועושה החוטא חטא שעושה מדעתו

וברצונו, כמו שהודענו – ראוי להפרע ממנו. והקב"ה יודע איך יפרע: יש חטא שהדין נותן

שנפרעים ממנו על חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו, או בבניו הקטנים - ויש

חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו לעולם הבא, ואין לעובר עליו שום נזק בעולם הזה. ויש

חטא שנפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא. ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים

רבים עד שיתן הדין לפני דין האמת, שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
יש יותר מדרכ אחת להיות יהודי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל
ברצונו ומדעתו – שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו, כדי שימות
ויאבד בחטאו שעשה. לפיכך כתוב בתורה: וחזקתי את לב פרעה."

הרמב"ם, כהרגלו, נותן את כל האפשרויות בתוך המסגרת של בחירה חופשית. גם
לבחירה חופשית יש גבולות.

ולעיוננו שנאמר "מה אשמתו וחלקו של פרעה בעשר המכות, כאשר הקב"ה בעצמו מעיד שהוא
המכביד את לבו? נוכל לומר כי זו אינה שאלה כלל. הקב"ה לא עשה "שלא ירצה לשלח את ישראל",
אלא שהכביד את לבו בכלל כלומר שנתן לו את התכונה של קשיות עורף. ומעתה הדבר תלוי בו עצמו
כיצד ישתמש בתכונה זו. יכול היה להשתמש בה כדרך שישראל משתמשים בה, וכיוון ש"הלבישה"
בכלים אחרים – הוא האחראי.

האם נוכל לקבל טענה זו מה גם שבהפטרה אנו מוצאים את המשך המשחק בלוח השחמט הגלובלי האזורי
הפעם כלי המשחק הנם מלך מצרים ונבוכנצר מלך בבל אותו האל רוצה לשפות ולפצות מתן שכר על
פעולה שעשה גם באם זה בא על חשבונם של אחרים.